

TIJD & TAAK

LEDENBLAD VAN DE BANNING VERENIGING - VERSCHIJNT VIER KEER PER JAAR - DE BANNING VERENIGING ORGANISEERT ACTIVITEITEN OP HET SNIJVLAK VAN LEVENSOVERTUIGING, RELIGIE EN SOCIAALDEMOCRATIE

INTERVIEW THIJS LIJSTER

Schrijver en filosoof Thijs Lijster zag voor zichzelf de taak om een sterk verhaal te schrijven waar een sturende en mobiliserende kracht vanuit gaat. In zijn boek *Wat we gemeen hebben* komt hij op voor de 'meenten': gedeelde bronnen waar iedereen gebruik van kan maken zonder dat ze iemands bezit zijn. Hij verzet zich tegen het idee van het autonome, zelfvoorzienende individu.

» p. 4
Foto: Harry Cock

ONS HUIS STAAT IN BRAND

Schilderijen, talkshowtafels, snelwegen en privévliegtuigen: klimaactivisten waren de afgelopen maanden veel in het nieuws met hun acties. Deze manier van actievoeren is volgens sommige mensen antidemocratisch; activist en filosoof Harriët Bergman bepleit dat het noodzakelijk is. Als het huis in brand staat, mag je de ruiten inslaan om buiten te komen.

» p. 11
Foto: Laura Ponchel

JEUGDZORG: EEN ZORGENKIND

De jeugdzorg is er om jongeren hulp te bieden, maar is zelf een zorgenkind geworden. Bestuurders en deskundigen zijn het al lang eens: zorg voor een goed opvoedklimaat in de directe omgeving van kinderen en investeer in preventie. Met de oplossingsrichting is niets mis, maar het loopt steeds fout bij de uitvoering van de plannen. Dirk Achterbergh gaat hierover in gesprek met Tom van Yperen en Theo Roes.

» p. 22
Foto: het NJI

APRIL 2023 | IN DIT NUMMER:

REDACTIONEEL 2 | VAN DE VOORZITTER: GROEN MENSBEELD 3 | INTERVIEW THIJS LIJSTER 4 | VACATURE BESTUUR 9 | ESSAY: ONS HUIS STAAT IN BRAND - TIJD OM DE RUITEN IN TE SLAAN 11 | NAOMI LEEST: DE PADDENSTOEL AAN HET EINDE VAN DE WERELD 15 | COLUMN: EEN MAATJE IN DE STRIJD VOOR EEN BETERE WERELD 16 | ARTIKEL: DE VERDEDIGER VAN DE TIJD 18 | INTERVIEW: JEUGDZORG - EEN ZORGENKIND 22 | COLUMN: MOGEN WE DAN OOK WAT AANDACHT GEVEN AAN ISLAMOFOBIE? 26 | COLOFON: 27 | HET GEDICHT: HENRIETTE ROLAND HOLST 28

Het afgelopen half jaar heb ik mijn best gedaan de vereniging beter te leren kennen. Dit ging via verschillende persoonlijke gesprekken en activiteiten, maar ook door te lezen. In het bijzonder natuurlijk *Geloven in het Ideaal*, het boek dat mijn voorganger Maarten van den Bos schreef over de geschiedenis van onze vereniging.

Deze vereniging is ooit opgericht, omdat mensen de grote waarde van een open gesprek tussen mensen die elkaar nog nooit eerder hadden ontmoet ontdekten en dit verbonden met geestelijke verdieping. Het werd de inspiratie voor vele cursussen, lezingen en bladen. Sindsdien is er veel gebeurd en veranderd. We bestaan weliswaar al heel lang, maar zijn niet alleen onderdeel van de geschiedenis. Hoewel het soms treurig lijkt dat sommige zaken ook honderd jaar later nog niet zijn opgelost, is het wellicht een teken van de 'hartverwarmende werkelijkheidszin' van Willem Banning, om te erkennen dat sommige vragen nu eenmaal geen antwoorden zullen krijgen (waarbij we moeten erkennen dat ook het 'lijden aan vaagheid' af en toe de kop op blijft steken).

Politiek is meer dan beleid. Het is in de woorden van Banning 'de vormgeving aan maatschappelijke krachten onder leiding van zedelijke normen'. *Geloven in het ideaal*, het verbinden van individu en gemeenschap en waarden gedreven politiek bieden ook nu nog een eigentijdse en inhoudelijk aansprekende boodschap. Het eerste nummer dit jaar toont een aantal duidelijke, actuele, raakvlakken met de inzichten en idealen die al zo lang teruggaan.

Zo stelde Banning lang geleden al vast dat het socialisme niet kan volstaan met het breken van het kapitalisme: mensen zijn pas vrij als ze zich kunnen ontwikkelen tot een persoonlijkheid binnen een gemeenschap. Het streven naar zo'n hechte, rechtvaardige en bezielde gemeenschap was een kerntaak voor de sociaaldemocratie. Dit raakt aan het streven naar gemeenzin, waar Thijs Lijster voor pleit. Een gemeenschap die bestaat uit een gedeelde praktijk en die een zekere poreusheid heeft, waardoor er ruimte blijft voor meningsverschil tussen de leden over belangrijke waarden en normen.

Geloven in een ideaal en politiek die teruggaat op doorleefde waarden van mensen, is tegenwoordig misschien wel het duidelijkst terug te zien bij ogenschijnlijk nieuwe groepen. Het idee dat individuele mensen een instrument kunnen worden van het goede in de wereld, drijft bijvoorbeeld veel activisten. In dit nummer besteden we aandacht aan het klimaatactivisme, dat de afgelopen maanden veel in het nieuws was door geruchtmakende acties. Vragen naar zin en verantwoordelijkheid, en de verhouding van

Lianne Schuurings is ambtelijk secretaris van de Banning Vereniging
Foto: Ania Liesting

het individu en de gemeenschap, schemeren ook door in het gesprek over jeugdzorg in dit nummer. Is opvoeden een taak waar ouders alleen voor staan, of kan meer aandacht voor het brede pedagogische klimaat helpen om problemen voorkomen?

Als laatste: de open gesprekken met mensen die elkaar niet eerder hebben gesproken. Ook hier blijft een taak voor de vereniging liggen. We maken een bescheiden stap met de hiernaast besproken verkenning van mogelijkheden tot samenwerking met onze GroenLinkse zusterstichting, De Linker Wang. Wellicht bij veel lezers al bekend, zo groot is de afstand immers niet. In dit nummer geven we ook aandacht aan een nieuw tijdschrift dat eveneens een socialistisch ideaal nastreeft: het tijdschrift *Jacobin*, dat sinds kort ook een Nederlandse editie kent.

Het is goed om periodiek na te denken over het waarom, hoe en wat van dit blad. Om een geloofwaardig verhaal te kunnen vertellen, moeten we duidelijk hebben vanuit welke identiteit we opereren in ons 91^e jaar. Sommige zaken zullen vertrouwd blijven, maar we blijven als redactie ook nadenken over verbeteringen. Opmerkingen of suggesties blijven van harte welkom!

VAN DE VOORZITTER GROEN MENSBEELD

Waar rechts verder versplintert, is op links een interessante tegenbeweging gaande. Natuurlijk doel ik op de steeds intensievere samenwerking van de PvdA en GroenLinks. Die rood-groene samenwerking verandert het politieke speelveld, ook voor de Banningvereniging. Daarom is het bestuur bezig met het verkennen van mogelijkheden tot samenwerking met onze GroenLinkse zusterstichting, De Linker Wang (opgericht in 1991).

Een eerste gezamenlijk initiatief is de bespreking van het, door de wetenschappelijke bureaus van GroenLinks en PvdA opgestelde, discussiestuk *Samen onze toekomst in handen nemen*. Het moet leiden tot het lang verwachte nieuwe linkse verhaal met als uitgangspunt: groene en sociale politiek zijn intensief met elkaar verweven. Het doel van beiden is een 'groene welzijnseconomie' die iedereen een waardig en vrij bestaan garandeert. Daarvoor moet de klimaat- en biodiversiteitscrisis op een daadkrachtige én rechtvaardige manier bestreden worden. Anders dreigt bestaansonzekerheid voor velen en zal de maatschappelijke ongelijkheid verder toenemen. Als vanouds wordt veel van de overheid verwacht om een brede én breed gedeelde welvaart te behouden en tegelijk een rechtvaardige duurzaamheidstransitie te realiseren. In de groene welzijnseconomie maakt de mens als heerser plaats voor de mens die beseft afhankelijk te zijn van een 'goed functionerend ecosysteem met rijke biodiversiteit'.

Over dit 'nieuwe' mensbeeld is natuurlijk veel meer te zeggen. En ook over de bijbehorende leefstijl van zelfbeperking. Daarover zegt het document nog (te) weinig. Gelukkig is er als welkome aanvulling het inspirerende boek dat onder redactie van econoom en schrijver Paul Schenderling tot stand kwam: *Er is leven na de groei*. Hoe we onze toekomst realistisch veiligstellen. Het boek is geschreven samen met twaalf deskundigen uit diverse politieke hoeken, onder wie Kiza Magendane. Ook hier het ideaal van een Nederland dat binnen de draagkracht van de aarde leeft. Een land waar economische groei niet meer voorop staat en toch de welvaart van de meeste Nederlanders intact blijft. Ja, mensen zullen er zelfs gelukkiger zijn, omdat ze minder stress ervaren en meer vrije tijd krijgen. Bijvoorbeeld om van de natuur te genieten! Te mooi om waar te zijn? Over de concrete voorstellen kan verschil van mening bestaan, met name over de kernmaatregel die het boek voorstelt om te komen tot een postgroei-samenleving: een milieuheffing op consumptie in combinatie met een flink lagere belasting op arbeid.

Maar het gaat me hier vooral om het in het boek gepresenteerde mensbeeld. We worden uitgenodigd om anders naar de mens te kijken dan als 'homo economicus'. Tegelijkertijd worden we verleid tot een nieuwe, postmaterialistische levensstijl. Daaraan voorafgaand is een in de politiek weinig overdachte kernvraag gesteld: wat maakt het leven de moeite waard, wat maakt ons gelukkig? In navolging van heel veel religies en levensbeschouwingen antwoorden Schenderling c.s. op deze vraag: één ding is zeker, steeds meer consumeren in een op groei gerichte samenleving maakt

Koen Holtzapffel is voorzitter van de Banning Vereniging.

ons zeker níét gelukkiger. Tegelijkertijd maakt het onze medeschepselen steeds ongelukkiger. Natuurlijk is een bepaalde mate van materiële welstand voor iedereen noodzakelijk (ook in ontwikkelingslanden!), maar vervolgens zijn andere, kwalitatieve hulpbronnen voor een goed en gelukkig leven van belang: een rijk sociaal leven, het leveren van een zinvolle bijdrage aan de wereld om ons heen, cultuur, wetenschap en levensbeschouwing (!). Gedwongen door de milieucrisis ontdekken we weer dat niet wat we hebben, maar wie we zijn het belangrijkste is. Voor een groene welzijnseconomie zal iedereen een prijs moeten betalen, ook de burger als consument. Dat is het eerlijke verhaal van *Er is leven na de groei*. Maar vervolgens is er ook een nieuw perspectief: in immateriële zin krijgen we er veel voor terug.

Dat achterliggende mensbeeld, die gedeeltelijk nieuwe waarden van eerlijk delen én duurzaamheid, de immateriële beloning voor een veranderde levensstijl: daarover maken de Banningvereniging en de Linker Wang zich vanouds druk. Na het Bossche dubbelcongres van 4 februari is het de hoogste tijd om ons daarover gezamenlijk druk te maken.

Thijs Lijster
Foto: Harry Cock

EEN STERK VERHAAL OVER WAT WE GEMEEN HEBBEN

‘Hoe verder na het neoliberalisme?’ is een veelgehoorde vraag bij links Nederland. Thijs Lijster realiseerde zich dat hij de verbeelding van het antwoord niet uitsluitend op het bordje van kunstenaars kon leggen. Hij zag voor zichzelf de taak om een ‘sterk verhaal’ te schrijven. Een verhaal waar een sturende en mobiliserende kracht vanuit gaat. In zijn nieuwe boek, *Wat we gemeen hebben*, vertelt hij zo’n inspirerend verhaal aan de hand van de filosofie van de meenten (*de commons*).

✂ **Door Evelien Polter
& Joke van der Neut**

Hoe komt een jongen uit Hoogeveen ertoe om filosofie te gaan studeren?
“In vier vwo bleef ik zitten. Van mijn ouders mocht ik die zomervakantie een boek uitkiezen. Ik koos een filosofisch overzichtswerk. Al heel snel werd ik daardoor gegrepen; ik ging in de plaatselijke bibliotheek boeken van Plato en Nietzsche lenen. Vanaf dat moment wist ik zeker dat ik filosofie wilde gaan studeren. Er waren allerlei mensen die me daarvan probeerden af te houden, maar ik wist het zeker.”

Weet je nog waardoor je zo gegrepen was?

“Ik denk vooral het feit dat filosofen altijd doorvragen. Dat ze dingen niet als vanzelfsprekend beschouwen, maar zich afvragen waarom dat zo is. Ik denk dat mijn gebrek aan motivatie op de middelbare school kwam, doordat de vragen die in schoolvakken gesteld werden allemaal een beetje aan de oppervlakte bleven. Gelukkig waren er een paar docenten die dat herkenden. Bij Nederlands moest ik een boekverslag schrijven over een boek dat ik helemaal niet interessant vond. Ik zei tegen die leraar (ik was natuurlijk een puber): ‘Ik lees

zelf Plato’. Hij zei: ‘Schrijf dan maar een boekverslag over Plato.’ Dat ben ik toen gaan doen.”

“Als filosoof moet je je mengen in publieke debatten.”

Je bent nu een gepromoveerd filosoof. In welke filosofische traditie plaats je jezelf?
“Ik noem mezelf kunst- en cultuurfilosoof, maar dat zijn meer de onderwerpen waar ik me het meest mee bezighoud. Als ik mezelf in een traditie wil plaatsen, is dat in de traditie van de kritische theorie. De boeken die tot deze filosofische stroming behoren dragen bij aan het doorzien van allerlei vormen van onrechtvaardigheid en ongelijkheid. En idealiter aan het opheffen daarvan. Met name Walter Benjamin en Theodor Adorno zijn mijn grote inspiratiebronnen. Over hun werk schreef ik mijn proefschrift. Zij maakten deel uit van wat de *Frankfurter Schule* wordt genoemd. Mijn promotor, cultuurfilosoof René Boomkens, en ook andere docenten waren leerlingen van Lolle Nauta (1929 – 2006). Nauta was een Nederlandse filosoof en partijideoloog van de pvda. Hij vond dat filosofie niet alleen iets is van vakgenoten, maar dat je je ook moet uitspreken over maatschappelijke thema's en dat je je als filosoof moet mengen in publieke debatten. Ik heb het idee dat die traditie van Nauta een beetje in mijn DNA is terechtgekomen.

Een centraal begrip in *Wat we gemeen hebben* is ‘de meenten’. De meenten staan voor een ander systeem en laten ons op een andere manier naar de wereld en naar onszelf kijken. Het gaat om gedeelde bronnen waar iedereen gebruik van kan maken, zonder dat ze iemands bezit zijn. Vroeger waren dat de bossen waar men hout kon

sprokkelen of velden waar men vee kon laten grazen. De meenten gaan ook terug op de oudste menselijke samenlevingsvormen waarin voedsel, gereedschap en kennis gedeeld en gemeenschappelijk beheerd werden. In de loop van de moderne geschiedenis verdween de meent van de kaart. De meent werd omheind en als eigendom geclaimd. Dit wordt wel een stille diefstal genoemd. Het gewone volk was ervan afhankelijk voor haar levensonderhoud, maar moest nu haar arbeid op de markt verkopen. Zo kwam er een enorm arbeidsleger in steden terecht: het proletariaat. De onteigening van de meenten vormde zo het startschot voor de ontwikkeling van het kapitalisme. Tegenwoordig kunnen we bij meenten denken aan de openbare ruimte en gemeenschappelijke voorzieningen, maar ook aan kennis en cultuur. Ook het internet kan als een meent gezien worden.”

Waarom is het begrip ‘de meenten’ nu weer van belang?

“Het begrip meenten of ‘commons’ zelf is al heel oud; het gaat op z'n minst terug tot de antieke oudheid. Sociale bewegingen zorgen er begin deze eeuw voor dat het begrip opnieuw op de kaart komt te staan. Ik noem in de inleiding van mijn boek een essay van Naomi Klein, *Reclaiming the Commons* uit 2001. Zij zag dat in de beweging van de anders-globalisten de commons weer centraal kwamen te staan en dat neoliberalisme gezien kon worden als een nieuwe vorm van onteigening van de meenten.”

In je boek beschrijf je dat neoliberalisme altijd tegelijk een utopisch project en een klassenproject was. Wil je dit uitleggen?

“Neoliberalisme is een utopisch project van denkers als Friedrich von Hayek en Milton Friedman, die

zeggen dat, als we maar alles aan de markt overlaten, iedereen daar beter van wordt; dat de markt voor vrijheid zorgt. Daarnaast is het neoliberalisme een klassenproject. Na de Tweede Wereldoorlog heeft er een enorme herverdeling plaatsgevonden. Vakbonden worden heel krachtig in de jaren vijftig en zestig; er komen sociale vangnetten. De economische elite heeft nieuwe instrumenten nodig om de macht terug te pakken of te consolideren. Vermarkting en privatisering worden gebruikt om die omgekeerde herverdeling te bewerkstelligen. Internationale markten worden opengegooid en de macht van de vakbonden verzwakt. Dat gebeurt in het Verenigd Koninkrijk met Margaret Thatcher, in de vs onder Reagan en ook in Nederland.

De onteigening van de meenten is een van de resultaten van dat klassenproject. Allerlei zaken die tot dan toe gemeengoed waren, zoals nuts- en publieke voorzieningen, worden geprivatiseerd. Dat is één kant van de onteigening. De andere kant is, dat er allerlei bronnen die tot dan toe nog niet aangeboord waren, natuurlijke bronnen, maar ook zaken als het internet, worden vermarkt. Het worden nieuwe bronnen voor kapitaalaccumulatie.”

Kapitaal heeft altijd nieuwe meenten nodig?

“Dat is een discussie die in het begin van de twintigste eeuw al gevoerd werd. Marx (1818-1883) meende dat de groei van kapitaal op een gegeven moment tegen een soort muur moest aanlopen. Rosa Luxemburg (1871-1919) zei: ‘Nee, kapitaal is telkens in staat om nieuwe markten, nieuwe bronnen aan te boren’. Luxemburg dacht vooral aan het kolonialisme,

waar natuurlijke bronnen vermarkt werden en afzetmarkten gecreëerd waren. Je kunt nu internet als zo'n nieuw domein zien. Internet ontstond als een open netwerk en vervolgens werd dat een enorme nieuwe markt met grote internationale spelers als Apple en Amazon.”

In het boek heb je het over het gedrag van zombies om aan te geven hoe er nu gereageerd wordt op deze problemen. Waardoor reageren mensen als zombies?

“Iedereen gaat mee in het systeem, we zitten erin vast en de vorm van denken hebben we allemaal geïnternaliseerd. Het ‘investeren’ in jezelf, in je kinderen of in de liefde. We zijn over onszelf als een soort ondernemer gaan denken: dat je zelf je succes kan maken en breken. Het neoliberalisme is keer op keer doodverklaard, vooral na de economische crisis van 2008. Niemand gelooft er meer in. Het idee van *trickle down economics* bijvoorbeeld, dat doorzien we nu allemaal als een illusie. Maar toch lijkt er weinig te veranderen. Hoe is het mogelijk dat, als niemand meer warm loopt voor het neoliberalisme, het toch blijft doorgaan? Het beeld van een zombie past hierbij.”

“Het komt aan op organisatie.”

Binnen links is lang het idee geweest dat als we maar genoeg kennis overdragen, over bijvoorbeeld de klimaatcrisis, mensen vanzelf wel in verzet komen. Je noemt Arjan Lubach als voorbeeld. HijW stelt in zijn televisieprogramma misstanden aan de kaak, maar er gebeurt niets; er komt vervolgens geen opstand tegen de aangeklaagde misstand. Jij schrijft dat meer kennis niet meer werkt en dat dat te maken heeft met die internalisering van het marktdenken. Klopt dat?

“Kennis over uitbuiting, dat je weet dat je koffie door slaven wordt geproduceerd, of je kleren door arme kinderen in Bangladesh, blijkt heel vaak onvoldoende te zijn om tot verandering over te gaan. Kennis is wel een noodzakelijke voorwaarde, maar niet een voldoende voorwaarde. Het handelen moet niet gereduceerd worden tot individuele ethische keuze, maar het komt aan op organisatie en op bewegingen, zoals de klimaatbeweging.”

In je vorige boek Verenigt u! schrijf je over je opa die van veenarbeider, vakbondsbestuurder werd. Heeft die familiegeschiedenis invloed op hoe jij in de wereld staat en denkt?

“Mijn opa overleed toen ik een jaar of twaalf was. Dus ik heb over dit soort onderwerpen niet heel veel gesproken met hem gevoerd. Maar in mijn opvoeding waren sociaal bewustzijn en je rekenschap geven van de samenleving belangrijke waarden. Mijn opa was vakbondsbestuurder en ook lid van de gemeenteraad voor de PvdA in Hoogeveen. In dat boek heb ik gebruikgemaakt van zijn memoires. Die memoires waren heel inspirerend, omdat mijn opa, maar ook zijn hele generatie, hun leven collectief beter heeft weten te maken. Hij schrijft dat er altijd mensen moeten zijn die zich inzetten voor de gemeenschap. Hij heeft daar veel energie en tijd in gestoken en daar nooit spijt van gehad. Dat vond ik heel bijzonder en bewonderenswaardig. En er sprak iets uit wat we vandaag de dag missen: een bereidheid om je in te zetten voor iets wat groter is dan jezelf. Wat niet zonder meer in dienst staat van je eigen carrière of zelfs maar van je eigen gezin.”

Het individu is nooit ‘autonoom’ schrijf je, maar steeds onderdeel van relaties van wederzijdse afhankelijkheid en zorg. Het individu is daardoor verbonden aan een bepaalde vorm van

gemeenschap. Je vindt het van belang om het fundamenteel preciaire, kwetsbare van het mens-zijn te erkennen en dat als basis te nemen van een denken over gemeenschap.

“Ik wil het neoliberalisme als politiek-economisch systeem bestrijden en het mensbeeld ervan ter discussie stellen: het idee van het autonome, zelfvoorzienende individu. Als mens hebben we allerlei relaties en vormen van afhankelijkheid met anderen. En zonder die relaties kunnen we niet bestaan. We hebben relaties met onze familie, we maken deel uit van gemeenschappen (werk, sportclub, burens), maar om überhaupt als mens te kunnen functioneren zijn we ook afhankelijk van de natuur en technologieën.”

In het boek Diplomademocratie heeft Mark Bovens het over de hogeren lageropgeleiden. Jij gebruikt de term precariaat om de kwetsbaren te beschrijven. Kun je dat uitleggen?

“Mensen in bijvoorbeeld de creatieve beroepen hebben kortlopende arbeidscontracten en daardoor weinig sociale zekerheid, ze bouwen bijvoorbeeld geen pensioen op. Zelfs op de universiteiten zie je veel mensen die tot hun veertigste telkens van tijdelijke naar tijdelijke baan gaan. En daardoor soms het hele land, of de hele wereld over moeten reizen om telkens weer een tijdelijke docentpositie te krijgen. De term precariaat is een manier om te laten zien dat kwetsbaarheid door heel verschillende demografische groepen heen loopt. Hierdoor ben je idealiter in staat om je in de positie van de ander te herkennen en samen een vuist te maken. Terwijl je vaak ziet dat die groepen juist eerder tegenover elkaar worden gezet. Inderdaad, zoals gebeurd is met hoger- versus lageropgeleiden of de witte

arbeider versus de migrant. Het begrip precariaat geeft een basis voor organisatie van al die verschillende groepen.”

“Wegblijven van de spruitjeslucht”

Er leeft de vooronderstelling dat individu en gemeenschap elkaar uitsluiten. Het gaat volgens jou niet om een strijd tussen individuele vrijheid en gemeenschap, maar om verschillende vormen ervan. Kun je daar voorbeelden van geven?

“Een van de redenen dat het neoliberale verhaal zo succesvol is, is omdat er heel lang een schrikbeeld is gecreëerd van wat gemeenschappelijkheid is, wat gemeenschap betekent. Het zou betekenen dat je als individu op gaat in de grijze massa, als zombies. Dat je eigen wil verdwijnt. Of je hebt het individu, maar dan is het collectief er niet. Of je hebt het collectief, maar dan mag het individu er niet zijn. Het is het schrikbeeld dat we hebben over het leven in de Sovjet-Unie of China. Ik probeer een andere conceptie van individualiteit en gemeenschappelijkheid te laten zien. Een vorm van collectiviteit of gemeenschappelijkheid, waarin je accepteert dat de gemeenschap nooit volledig met zichzelf kan samenvallen. Dus dat er altijd een zekere poreusheid in die gemeenschap zit, waardoor er ruimte is voor meningsverschil tussen de leden over belangrijke waarden en normen. Dus wegblijven van de spruitjeslucht, of nog erger, zoals bij Forum voor Democratie, vormen van neofascisme, waarbij de gemeenschap vooral een uitsluitende werking heeft. ‘Wij zijn de Nederlanders en de rest hoort daar niet bij’. Dat is ook een reden waardoor het begrip gemeenschap in een kwaad daglicht is komen te staan.

Rechts heeft het over gemeenschap, over Nederlanderschap en over wie wij zijn, maar nooit over economische

herverdeling. Je kunt het niet over gemeenschappelijkheid hebben, zonder daar de materiële onderlaag bij te betrekken. Met aandacht voor de meenten laat je zien dat materiële vormen van gemeenschappelijkheid verdwijnen, zoals publieke voorzieningen. Vaak is dat besef meer aanwezig in de periferie van Nederland. Als in dorpjes in Groningen de laatste brievenbus verdwijnt of er geen supermarkt meer is, dan zijn daar geen voorzieningen meer waar je elkaar daadwerkelijk tegenkomt.”

“Rechts heeft het nooit over economische herverdeling”.

Lijster betoogt dat het erom gaat de meenten te zien én in stand te houden. Of we iets als ‘koopwaar’ of als ‘meent’ zien, heeft grote gevolgen voor ons handelen. Het kan het verschil maken tussen een wereld die gekenmerkt wordt door vernietiging, uitbuiting en ongelijkheid, of een wereld van wederzijdse zorg en democratische zeggenschap. We moeten onszelf zien, begrijpen en behandelen als gemeenschap. Een gemeenschap die zich niet beroept op een bepaalde ‘eigenheid’, maar die bestaat uit een gedeelde praktijk en een gedeelde verbeelding. Lijster noemt dit ‘gemeenzin’. En dat is politiek. Het ontwikkelen van wetten en beleid in Den Haag is slechts één kant van het politieke. In wezen draait politiek om wat we zien en welke verdeling we daarbij in stand houden, welke plaats meenten en mensen krijgen.

In je boek schrijf je over Rosa Parks in 1955 in de Amerikaanse stad Montgomery. Zij ging niet op de voor haar bestemde ‘gekleurde’ rij achter in de bus zitten, maar zij nam plaats

voorin de bus. Met haar weigering doorbrak ze de vanzelfsprekendheid om als vrouw van kleur haar 'eigen' plaats in te nemen, letterlijk en figuurlijk.

“Op het moment dat Rosa Parks niet op de plaats ging zitten die haar was toegewezen, brak ze de orde van wat tot dan toe als vanzelfsprekend, als *common sense*, werd beschouwd. Door dat te doen, door die actie, werd de mogelijkheid geopend voor een andere wereld, een andere *common sense*, wat letterlijk vertaald kan worden als ‘gemeenzin’. Dat is wat echte politiek is: een nieuwe gemeenschappelijke manier van betekenisgeving. Politiek als een vorm van het bevragen van vanzelfsprekendheden en het openen van nieuwe mogelijkheden.”

Zie je hier in de Nederlandse politiek of daarbuiten voorbeelden van?

“Als je het beperkt tot politiek Den Haag, dan denk ik aan de opkomst van de Partij voor de Dieren, of meer recent BIJ1. Over die partijen werd aanvankelijk lacherig gedaan en ze werden niet erg serieus genomen. Maar ze openden een bres om het over allerlei dingen te hebben, ook in de Tweede Kamer. Ze maakten zaken zichtbaar, die tot dan toe onzichtbaar bleven. Dit zijn voorbeelden op politiek-institutioneel niveau. Daarnaast denk ik aan allerlei vormen van protest, zoals het klimaat- en het woonprotest. Dat zijn ook vormen van politiek, die iets zichtbaar maken en daarmee in één keer een bres slaan in de bestaande orde. Soms zit het ook in de keuze van woorden; Cody Hochstenbach spreekt in zijn boek *Uitgewoond* bijvoorbeeld stelselmatig over een ‘huisvestingscrisis’ in plaats van ‘woningnood’, om te laten zien dat het probleem bij de regering ligt, die een wettelijke taak heeft om de volkshuisvesting op orde te hebben.”

Vaak wordt gewezen naar kunstenaars voor de verbeelding van een nieuw links verhaal. Je vindt dat niet terecht en ziet

hier voor jezelf ook een taak liggen. De filosofie van de meenten is jouw ‘sterke verhaal’. Een verhaal dat op het eerste gezicht onwaarschijnlijk en overdreven lijkt, maar waar een mobiliserende en sturende kracht vanuit gaat. Het biedt een besef dat de wereld anders zou kunnen zijn. In je boek geef je ook voorbeelden van andere sterke verhalen. Een pessimistisch sterk verhaal is dat van de ecooloog Andreas Malm die een pleidooi houdt voor een vorm van ecologisch oorlogscommunisme, waarbij een autoritaire overheid draconische maatregelen neemt om de aarde te redden. Je bent niet voor zo’n maatregel, waarom niet?

“Zonder democratische middelen en buiten de democratische weg zal het niet gaan. Malm zegt vrij laconiek dat we een tijdelijke dictatuur nodig hebben. Als de aarde hersteld is, kunnen we de macht weer aan het volk teruggeven. De geschiedenis heeft geleerd dat als macht eenmaal geconsolideerd is, het heel moeilijk is die weer uit handen te geven. Dus daar ben ik sceptisch over. Maar in zijn zorgen en zijn oproep tot drastische maatregelen kan ik me wel vinden. Malm zegt: ‘Als er een bedreiging is voor de gezondheid of zelfs voor het fysieke voortbestaan van een bevolking, laat je het niet over aan de minst gewetensvolle individuen om met vuur te spelen zoals het ze goeddunkt. Je grist ze de lucifers uit hun handen.’ Hij gebruikt dit als metafoor voor hoe we nu met de fossiele brandstofindustrie omgaan. Daar zou veel meer en steviger opgetreden kunnen worden. Hij is voor het onteigenen van de fossiele brandstofindustrie. Dat is iets waar ik me helemaal achter kan scharen. Daar moet je dan wel democratisch draagvlak voor hebben. Dat is op dit moment het grootste vraagstuk: hoe krijg je dat? Het verhaal over de meenten kan een inspiratiebron zijn voor linkse politiek. Het biedt ons een lens, waardoor we allerlei hedendaagse politieke problemen opnieuw kunnen bekijken.”

Thijs Lijster (1981) is als universitair docent kunst- en cultuurfilosofie verbonden aan de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij studeerde filosofie in Groningen en New York en promoveerde op een proefschrift over filosofen Walter Benjamin en Theodor Adorno. Zijn expertise ligt op terreinen als kritische theorie, esthetica, kunstkritiek en cultuurfilosofie. Thijs Lijster is coördinator van het Expertisecentrum Arts in Society aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Lijster schreef o.a. de essaybundels *De grote vlucht inwaarts* (2016), *Kijken, proeven, denken* (2019) en het pamflet *Verenigt u! Over arbeid in de 21ste eeuw* (2019). In oktober 2022 verscheen zijn boek *Wat we gemeen hebben. Een filosofie van de meent*. Het boek staat op de shortlist voor de Socratesbeker, die tijdens de maand van de filosofie (april) wordt uitgereikt. De Socratesbeker is de prijs voor het prikkelendste filosofieboek van het voorgaande jaar. Lijster publiceert regelmatig in tijdschriften als *De Groene Amsterdammer* en *Filosofie Magazine*.

VACATURE

Heb jij vanuit je beroep of achtergrond specifieke kennis of vaardigheden die van pas kunnen komen in het bestuur van de Banning Vereniging? We zoeken een nieuwe voorzitter en een bestuurslid communicatie.

Het bestuur van de Banningvereniging bestaat uit een dagelijks bestuur, met een voorzitter, secretaris en penningmeester, en een inhoudelijk bestuur met een bestuurslid Tijd & Taak, Academie en Denktank (waaronder ook het Netwerk PvdA en levensovertuiging valt). Het dagelijks bestuur richt zich op de organisatie van de vereniging en op de werkgeversrol ten opzichte van de ambtelijk secretaris. De andere bestuursleden werken aan de inhoudelijke lijn, samen met de ambtelijk secretaris.

Lijkt het je leuk om mee te werken aan de Banning Vereniging, of ken je iemand die hier geschikt voor zou zijn? Neem contact op via info@banningvereniging.nl.

We zijn op zoek naar 3 nieuwe bestuursleden:

Voorzitter:

We komen graag in contact met kandidaten die:

- een algemene verantwoordelijkheid voor de vereniging kunnen dragen;
- enthousiasme brengen en willen werken aan het goed draaien van de vereniging;
- de vereniging naar buiten toe willen representeren;
- enige affiniteit met levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie hebben.

Als voorzitter ben je verder het eerste aanspreekpunt voor de ambtelijk secretaris, schrijf je een column in Tijd&Taak en zit je de bestuurs- en ledenvergaderingen voor.

Verwachte tijdsbesteding:
12 uur per maand, met wisselende pieken en dalen.

Bestuurslid Tijd&Taak en Communicatie:

We komen graag in contact met kandidaten die:

- verantwoordelijkheid willen dragen voor Tijd&Taak, de online nieuwsbrief en de website, en hier samen met de ambtelijk secretaris aan willen werken;
- een levende affiniteit hebben met levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie;
- eigen ideeën over gesprekken betreffende deze onderwerpen hebben;
- een netwerk binnen relevante organisaties (PvdA, universiteiten, religieuze instellingen etc.) kunnen onderhouden;
- de mogelijkheid hebben om te schrijven over deze zaken.

Verwachte tijdsbesteding:
8 uur per maand.

Bestuurslid Academie:

We komen graag in contact met kandidaten die:

- verantwoordelijkheid willen dragen voor de Academie-activiteiten van de vereniging, zoals de leer- gangen, en hier samen met de ambtelijk secretaris aan willen werken;
- een levende affiniteit hebben met levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie;
- eigen ideeën over gesprekken betreffende deze onderwerpen hebben;
- een netwerk binnen relevante organisaties kunnen onderhouden;
- het leuk vinden nieuwe activiteiten te ontwikkelen.

Verwachte tijdsbesteding:
8 uur per maand

ONS HUIS STAAT IN BRAND – TIJD OM DE RUITEN IN TE SLAAN.

Schilderijen, talkshowtafels, snelwegen en privévliegtuigen: weinig bleef ongemoeid, en veel werd uitgebreid besproken in de media. Klimaatactivisten waren de afgelopen maanden veel in het nieuws door hun geruchtmakende acties. Belangrijk, want de mondiale en nationale reactie op klimaatontwrichting is ondermaats en gevaarlijk. De Nederlandse klimaatbeweging gebruikt daarom uiteenlopende tactieken en kiest verschillende doelwitten, omdat het een desastreuze koers richting afgrond wenst bij te sturen. Dat wordt door sommige mensen als antidemocratisch gezien, maar ik bepleit dat het noodzakelijk is. Activisten kunnen en moeten de snelheid beïnvloeden waarmee de overheid die maatregelen implementeert.

∞ Door Harriët Bergman

Activisme als dwang: Andreas Malm

In dit stuk schrijf ik over de verbanden tussen draagvlak, democratie en activisme. Daarbij baseer ik me deels op het werk van Andreas Malm. Malm is een Zweedse professor in de ecologie en onderdeel van de klimaatbeweging. Hij denkt en schrijft veel over klimaatactivisme en de oorzaken van de huidige klimaatontwrichting.

Zijn stelling is, dat als een select groepje mensen met vuur wil spelen in de buurt van een berg dynamiet, je ze de lucifers uit handen grist. En wanneer je in een brandend huis staat,

je ruiten mag inslaan om naar buiten te komen. Misschien moet er even overlegd worden welke ruiten, maar wachten tot *iedereen* het brandalarm heeft horen afgaan, is levensgevaarlijk. Je hebt misschien zelfs de plicht te zorgen dat zoveel mogelijk mensen het gebouw levend verlaten. Dit is een positie waar ik volledig achter sta: de wereld staat in de fik, de heersende klasse heeft getoond het vuur vooral aan te wakkeren, en het is aan iedereen om de schade zo veel mogelijk te beperken.

Malms proefschrift uit 2015 heette *Fossil Capital* en zette marxistische ecologie op de kaart. Met het Zetkin collectief, genoemd naar de antifascistische marxist Clara Zetkin, schreef hij een boek over opkomend eco-fascisme en de verbanden tussen klimaatverandering en racisme. Zijn boek *Corona, Capitalism, Constant Emergency* bepleit een ‘ecologisch Leninisme’ of ‘oorlogscommunisme’ als noodzakelijke fase in het behouden van een leefbare aarde. COVID-19 liet zien dat vergaand overheidsingrijpen mogelijk is, wanneer de noodzaak daartoe onderkend wordt. Het kan dus wél. Malm wil onder andere dat de fossiele industrie rap generationaliseerd wordt. Hij trekt verbanden tussen kapitalisme, klimaatverandering en corona en wijst op de eventuele noodzaak van totalitair overheidsingrijpen. Tot slot bevraagt zijn recent vertaalde *Eco-sabotage* het principiële pacifisme van de klimaatbeweging. In dat boek kijkt Malm naar sociale bewegingen uit het verleden en hoe die veranderingen hebben afgedwongen.

Woordvoerders van het expliciet geweldloze *Extinction Rebellion* werden opgepakt voor opruiing, daags voor hun wegblokkade eind januari. Naast het bezetten van de A12 heeft de groep, onder andere samen met *Greenpeace*, privévliegtuigen

geblokkeerd op Schiphol en het hoofdkantoor van de ING bezet. Deze pogingen om aandacht te vragen voor de klimaatcrisis zouden ondemocratisch zijn, en worden dus niet alleen juridisch vervolgd, maar ook moreel verworpen. In Nederland is demonstreren een recht; burgerlijke ongehoorzaamheid mag gewoon. De vrijheid van meningsuiting zou de activisten moeten beschermen. Juridisch is de vrij brave groep van ‘rebellens’ dus niets te verwijten. Maar is hun positie ook moreel houdbaar? En andere groepen, die eigendom als minder heilig beschouwen, of die een stapje verder gaan dan het vredelievende *Extinction Rebellion*? Zijn die ondemocratisch te noemen, en moeten we dat dan moreel afkeuren?

Blablabla is niet genoeg

Veel wat moet gebeuren om klimaatontwrichting te stoppen, stuit mensen tegen de borst. Zowel als het gaat om oplossingen – een plantaardig dieet, tornen aan het aandeelhouderskapitalisme, een groene transitie, draconische overheidsinterventie – als wanneer het gaat om de tactieken die groepen inzetten om die oplossingen af te dwingen. De diversiteit aan tactieken binnen de klimaatbeweging wordt steeds breder. In zijn boek *Eco-sabotage* vraagt Andreas Malm zich af waarom er strikte geweldloosheid gepredikt wordt door veel activisten, als het probleem daadwerkelijk zo groot is. Dit is een crisis van ongekende omvang en impact: voor het eerst blijven de slachtoffers niet beperkt tot arme mensen, vrouwen, of mensen van kleur. Hoewel mensen in voormalige koloniën eerder sterven, en miljonnairs veilige bunkers bouwen, is uiteindelijk niemand veilig. Nu is het de planeet zelf die in de fik staat: dit is ongeëvenaard. Het betekent dat de tactieken die de klimaatbeweging toe moet passen om

*Klimaatprotest op A12,
28 januari 2023 in den Haag,
Foto: Laura Ponchel*

dit tegen te gaan ook van een grotere omvang en impact moeten zijn. Het belang van de één om CO₂ uit te stoten is immers niet groter dan het belang van een ander om in leven te blijven. CO₂-uitstoot leidt tot temperatuurverandering die leidt tot rampen die mensenlevens kosten. De baten van de vakantie en de winstuitkeringen moeten dus afgewogen worden tegen de intrinsieke waarde van de levens die nu bedreigd worden. Klimaatactivisten kiezen ervoor de vrijheid om CO₂ uit te stoten te contrasteren met het recht op een menswaardig bestaan.

“Na ons de zondvloed is net zo treurig als naast ons de zondvloed.”

Wat vaststaat is dat de activistische methoden die tot nu toe toegepast zijn, onvoldoende zoden aan de dijk zetten. Ook staat vast dat zoden aan de dijk zetten alleen niet genoeg is – en dat, als onze dijk versterkt wordt, dat nog niets zegt over de ramp die we elders laten gebeuren. Na ons de zondvloed is net zo treurig als *naast* ons de zondvloed. Toch wordt er door de mensen met de meeste impact – aan de top van grote bedrijven, regerende politici – niet gehandeld alsof er levens op het spel staan. Over vluchtelingenstromen, oorlog, hongersnood en sterfte door natuurrampen kunnen we elke dag lezen in de media. Net zoals we horen over tyfoons, orkanen, tsunami's, droogte, overstromingen en bosbranden. Deze natuurverschijnselen hadden niet met dezelfde frequentie plaatsgevonden, als er niet zoveel CO₂ de lucht in was gepompt door op winst beluste kapitalisten: klimaatontwrichting haalt al levens overhoop en kost al levens. Ook dichter

bij huis: in hete zomers stierven veel kwetsbare ouderen, met de heftige regenval verloren meer dan honderd mensen het leven in onze buurlanden. Klimaatontwrichting kost ons al heel veel, en in de toekomst, wanneer grote delen van de planeet onleefbaar zijn, nog veel meer. Hoe eerder we de temperatuurstijging kunnen remmen, hoe meer we redden. Er is geen tijd voor traag overleg en mensen met kleine stapjes de juiste kant op doen bewegen. De lucifers moeten uit de vingers van de brandstichters gegrist worden.

Maar mag je zomaar iemand zijn lucifers afpakken? Moeten we daar niet eens per vier jaar over stemmen? Mijn overtuiging is, dat we in acute nood-situaties democratische processen mogen negeren. En dit is een nood-situatie. Bepaalde processen die bij verdere temperatuurstijging in gang gezet worden, zijn onomkeerbaar. Denk hierbij aan smeltende ijskappen of het verdwijnen van permafrost. Het is belangrijk de versnelling van deze processen tegen te gaan, omdat als die over een bepaald punt gaan, ze zichzelf versnellen en niet meer terug te draaien zijn. De vele mensen die in activistische groepen directe acties ondernemen, celstraffen riskeren, moeilijke morele afwegingen maken en beslissingen nemen die ze niet zouden willen nemen, doen dat allemaal niet voor niets. CO₂-uitstoot tegenhouden en voorkomen dat de temperatuur verder stijgt, is van levensbelang.

Klimaatontwrichting als klassenoorlog

Klimaatontwrichting tegengaan vraagt een analyse die kapitalisme en klassenongelijkheid serieus neemt. Omdat de effecten van CO₂-uitstoot arme mensen het hardst treft en omdat juist die mensen zich minder goed kunnen beschermen. Maar ook omdat historisch onrecht, zoals kolonialisme,

slavernij en imperialisme, bepaalde groepen kwetsbaarder heeft gemaakt voor temperatuurstijging. Dat komt doordat hun nationale economieën zo gestructureerd zijn dat ze afhankelijk zijn van een klein aantal sectoren zoals toerisme, visserij en monocultuur landbouw. Dit zijn sectoren die gevoelig zijn voor de gevolgen van klimaatverandering. Het zou rechtvaardig zijn als groepen met historisch weinig uitstoot en nu grote armoede meer CO₂ uit kunnen stoten om op een – volgens westerse maatstaven – vergelijkbaar ontwikkelingsniveau te komen.

“Deze extreme ongelijkheid, en onnodige productie van CO₂, kan met recht misdadig worden genoemd.”

Er is bovendien een verschil tussen noodzakelijke CO₂-uitstoot en luxe-emissies. Luxe-emissies zijn onnodig om de kwaliteit van leven te verbeteren: de uitstoot van een privévliegtuig, een jacht, een SUV, of een extra biefstuk zijn allemaal niet nodig voor iemands levensonderhoud. Sommige CO₂-uitstoot is echter noodzakelijk voor een menswaardig bestaan – het gelimiteerde CO₂-budget dat besteed moeten worden aan de ontwikkeling van landen met een historisch lage uitstoot en grote armoede, en niet aan de zakenreizen van Shellmedewerkers en de vakanties van miljonairs. Oxfam Novib rekende uit dat de gemiddelde miljonair, deels ook door diens investeringen, een miljoen keer zo veel CO₂-uitstoot dan gewone mensen. Deze extreme ongelijkheid, en onnodige productie van CO₂, kan met recht misdadig worden genoemd. Wetenschappers

Foto: Laura Ponchel

berekenen in Nature dat elke extra fossiele investering die nu gedaan wordt een ‘doodvonnis’ is. Door dit soort investeringen, en de daaropvolgende uitstoot, zullen nog meer mensen sterven. Zo kan klimaatontwrichting gezien worden als een vorm van klassenstrijd: het zijn immers de allerrijksten die het meeste CO₂ uitstoten en daar vaak ook nog geld aan verdienen. De vrijheid van een rijk iemand om zijn handtekening te zetten onder de uitbreiding van een kolenmijn, schaadt de vrijheid van een arm iemand op een gezond en menswaardig bestaan. Klimaatontwrichting is een vorm van klassenoorlog.

Waar is het draagvlak?

Wat vaststaat is dat, als mensen ernaar gevraagd wordt, er weinig draagvlak is om veel mensenlevens te riskeren voor de luxe levensstijl van enkelen. Ook is duidelijk dat er weinig democratisch is aan de manier waarop veel beslissingen rond klimaatbeleid genomen worden: de grote vervuilers zitten vaak aan tafel, geven miljarden uit aan lobbyisten, en de politici die beslissingen nemen gaan daarna de draaideur door naar de vervuilende bedrijven zelf. Ook dat is niet democratisch, en ook dat heeft weinig draagvlak.

“Er is veel meer steun voor klimaatbeleid dan mensen denken.”

Mensen onderschatten regelmatig de veranderbereidheid van anderen. Sommige opiniemakers veroordelen radicale acties, zoals het blokkeren van snelwegen of het bekladden van kunst, omdat het leidt tot minder draagvlak. De wetenschap is echter verdeeld over of dat echt het geval is: radicale acties doen niet per se af aan

de veranderbereidheid van de massa. Daarnaast toonde onderzoek aan, dat Amerikanen hun medeburgers structureel onderschatten: er is veel meer steun voor klimaatbeleid dan mensen denken. Dat biedt hoop. Vrijwel iedereen wil een leefbare planeet.

Er is veel meer draagvlak voor klimaatbeleid dan we zelf denken. Radicale actie schrikt de meeste mensen niet af. Draagvlak *volgt* op maatregelen en hoeft daar niet aan vooraf te gaan, en wachten op draagvlak is een moreel onhoudbare positie als je het brandalarm hoort afgaan. Hoe klimaatbeleid nu politiek tot stand komt, is niet democratisch: historisch gegroeide ongelijkheid leidt ertoe dat de meest kwetsbare mensen het minste inspraak hebben over de uitkomsten van de onderhandelingen. De fossiele industrie gebruikt haar geld en macht voor grote politieke invloed. Activisme kan daar tegenwicht aan bieden: het komt de democratie juist ten goede, als onder-gerepresenteerde groepen gehoord worden en een extreem scheve machtsbalans ietsje rechter wordt getrokken.

Ik omarm onze huidige democratie, omdat het mensen dient. Ik vind het geen absoluut goed. Uiteindelijk zijn mensen belangrijker dan de processen die bedoeld zijn om hun te dienen. Democratie is een middel om rechtvaardigheid te bewerkstelligen, om mensen gezond en gelukkig te maken, om mensen agency te geven, om gezamenlijk beslissingen te nemen. Wanneer het niet meer lukt om via democratische processen rechtvaardigheid, gezondheid, verantwoordelijkheid en leven hoe dan ook te bewerkstelligen, is activisme gerechtvaardigd – van talkshowtafelijm tot wegblokkade. Ons huis staat in brand – tijd om de ruiten in te slaan.

Harriët Bergman is filosoof en activist

De paddenstoel aan het einde van de wereld Leven op de ruïnes van het kapitalisme

Anna Lowenhaupt Tsing

Anna Lowenhaupt Tsing,
De paddenstoel aan het einde van
de wereld. Leven op de ruïnes van
het kapitalisme, Octavo 2021.
Mooi vertaald uit het Engels
door Janne van Beek.

DE PADDENSTOEL AAN HET EINDE VAN DE WERELD

Wat kunnen paddenstoelen ons leren over de werking van mondiale kapitalistische productieketens? En wat kunnen ze ons leren over de menselijke vindingrijkheid om te overleven op de ruïnes van industriële bosbouw, in het licht van nog meer vernietiging door klimaatverandering? Verrassend veel, blijkt uit deze frisse en zeer leeswaardige studie van antropologe Anna Lowenhaupt Tsing.

∞ **Door Naomi Woltring**

De *matsutake* is een Japanse delicatessen. De wilde paddenstoel met kenmerkende herfstgeur gedijt in Japan vooral goed in boerenbossen – bossen waar boeren brandhout verzamelen – met veel dennenbomen, waarmee de matsutakes een symbiotische relatie onderhouden. Maar matsutakes groeien niet alleen in Japan. Anna Lowenhaupt Tsing vond ze ook in Oregon in de Verenigde Staten, waar na de kap van reusachtige ponderosa's nieuwe bossen voor industriële houtproductie geplant werden. Ze vond ze in China, waar de restanten van communistische bosbouw geprivatiseerd worden. Waar menselijk handelen bosgebieden aantast, verschijnen matsutakes.

En overal plukten mensen de paddenstoelen. In Amerika waren dat vaak vluchtelingen uit Azië, hippies, outcasts, veteranen en nazaten van Japanners van wie de boerderij na Pearl Harbor onteigend was. Ze hechtten aan de vrijheid van het plukkersbestaan, aan het niet in loondienst zijn, aan de bossen die hen herinnerden aan de oorlogen

die ze doorstonden in hun land van herkomst. Al deze mensen vonden op hun eigen manier vreugde in de activiteit van paddenstoelen zoeken, bijvoorbeeld omdat ze dat vroeger als kind ook deden, en verbonden betekenis aan de paddenstoelen vóór ze handelswaar werden.

Tsing neemt de lezer mee op een meanderende reis langs de verschillende landschappen, groepen en schakels in de mondiale handelsketen van matsutakes. Ze beschrijft hoe bossen kunnen gedijen bij gratie van uitgebreide ondergrondse schimmelnetswerken (waarvan paddenstoelen de vruchtlichamen zijn), die bomen van voedingsstoffen en water voorzien door de minerale bodem af te breken. Net zo zijn de handels- en productieketens van matsutakes afhankelijk van netwerken van paddenstoelenplukkers, tussenhandelaren, sorteerders en groothandelaren die gebruikmaken van de ondergrond waar vaak per ongeluk matsutakes opduiken. Ze vertaalt haar observaties soepel naar economische theorievorming. “Privatisering kan nooit absoluut zijn: ze heeft altijd gemeenschappelijke ruimtes nodig om iets van waarde te creëren”.

Tsing noemt dit winningsaccumulatie – op onvoorziene plaatsen geproduceerde waarde die anderen zich toe-eigenen als kapitaal. Een voorbeeld is dat vrouwen, omdat ze vrouw zijn, thuis hebben leren naaien. Wanneer ze in kledingfabrieken gaan werken, profiteren fabriekseigenaren van die op cultuur gestoelde waarde. Daar kun je kritiek op hebben, maar voor Tsing is winningsaccumulatie een realiteit die ook handelingsperspectief biedt aan gemarginaliseerde groepen. Wellicht kunnen zij hun eigen niche vinden om met behulp van onverwachte natuurlijke hulpbronnen een handeltje op te zetten.

Genoeg mensen willen niet in loondienst, maar verkiezen om uiteenlopende redenen de vrijheid van het plukkersbestaan. Tsing's theorievorming is daarmee minder eendimensionaal en frisser dan veel linksige economische traktaten.

Het boek stemt hoopvol omdat ze laat zien hoe het leven doorgaat – ook al bleek de vooruitgangsgedachte van de industriële revolutie een mythe. Haar hoop is niet naïef – de getraumatiseerde veteranen en vluchtelingen die in sommige plukkerskampen wonen hebben het echt niet makkelijk. En met de toename van extreem weer en klimaatrampen wordt het er ook niet leuker op. Maar toch. Niet alleen door industriële houtproductie getekende bossen, maar ook door het asfalt kan het onkruid breken – misschien zelfs aardbeien. Latente commons noemt Tsing dat soort plekken. Als we goed opletten, zijn er allerlei plekken waar we op de een of andere manier in een verstrengeling met elkaar en met andere soorten kunnen overleven. Hoe dat te doen, zonder ook die commons te vernietigen, lijkt me de vraag voor de komende decennia.

“Zonder vooruitgangsverhalen is de wereld een angstaanjagende plek geworden”, schrijft Tsing. “De ruïne staart ons verwijtend aan, vanuit haar gruwelijke verlatenheid. Het is niet eenvoudig om te bepalen hoe we hier kunnen leven, laat staan hoe we de vernietiging van de planeet kunnen voorkomen. Maar gelukkig hebben we nog steeds gezelschap, van menselijke en niet-menselijke wezens. We kunnen nog altijd de overwoekerde berm verkennen van de landschappen die we ruïneerden – de marges van kapitalistische discipline, schaalbaarheid en verlaten plantages. De geur van latente commons hangt er nog steeds in de lucht – als een ongreepbaar herfstaroma.”

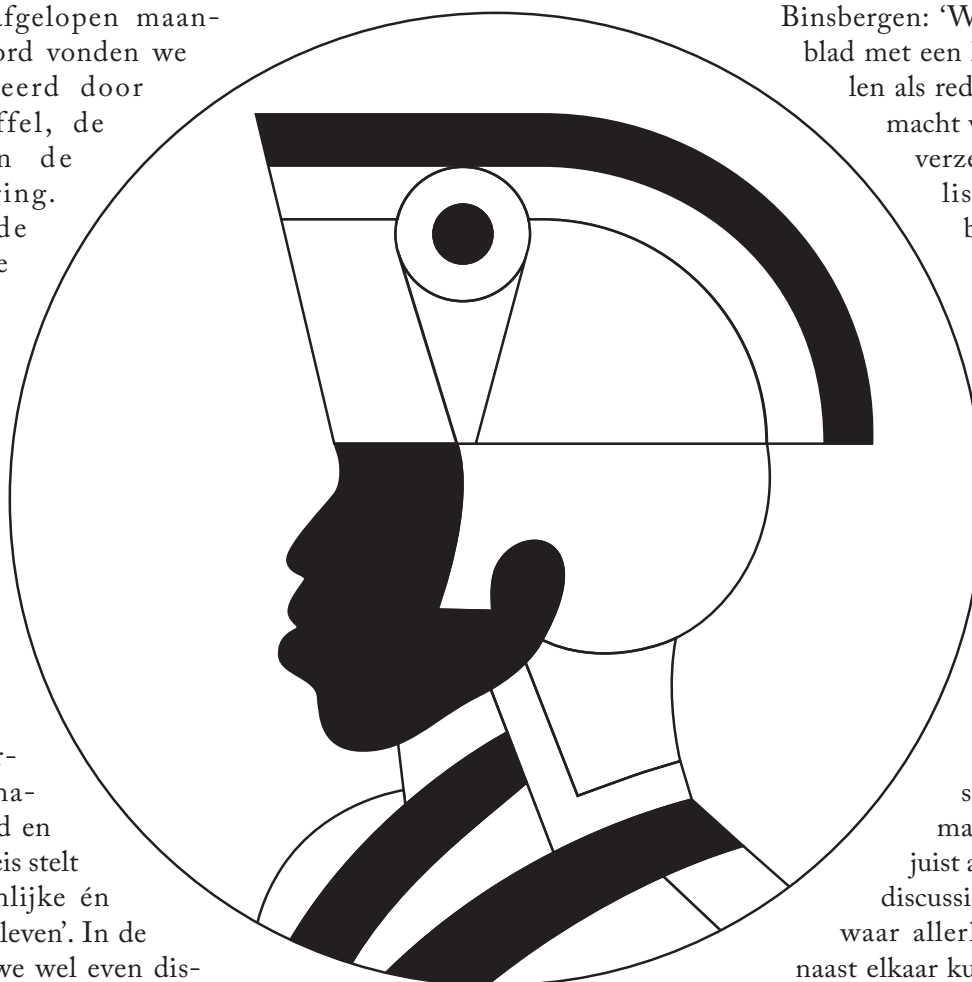

EVELIEN POLTER
**EEN MAATJE
 IN DE STRIJD
 VOOR EEN
 BETERE WERELD**

Waar toe zijn we op aarde? Die vraag stelden we als redactie van *Tijd&Taak* de afgelopen maanden. Het antwoord vonden we mooi geformuleerd door Koen Holtzapffel, de voorzitter van de Banningvereniging. Hij verwoordde het in het vorige nummer van *Tijd&Taak* als volgt: 'We strijden voor een socialistisch ideaal met ruimte voor bezinning en dialoog. We putten daarbij uit stromingen van het religieus socialisme en een op waarden gericht humanisme dat vrijheid en gerechtigheid als eis stelt voor het persoonlijke én maatschappelijke leven'. In de redactie hadden we wel even discussie over de term socialistisch. Is deze synoniem met sociaaldemocratie of staat socialisme voor een breder begrip, dat zowel socialistische stromingen binnen en buiten het parlementaire stelsel omvat? Ik kies voor de laatste definitie.

Begin 2023 verscheen er een nieuw tijdschrift, eveneens met een socialistisch ideaal. Sinds januari komt *Jacobin* met een Nederlandse editie.

Het verschijnt alleen online; een papieren versie is pas mogelijk als er minstens duizend betalende abonnees zijn. *Jacobin* is een internationaal blad, begonnen in de Verenigde Staten in de nasleep van de antikapitalistische protestbeweging Occupy Wall Street, met de missie om socialisme weer een duidelijke stem te geven. Van het

internationale blad verschijnen versies in Italië, Brazilië, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland.

De oprichter van *Jacobin* liet zich voor de naam inspireren door het boek *De zwarte jacobijnen* (1938) over de Haïtiaanse revolutie (1791-1804). Het boek gaat over het leiderschap van de slaafgemaakte Toussaint

L'Ouverture. De schrijver plaatst deze revolutie in de context van de Franse Revolutie en de idealen: vrijheid, gelijkheid en broederschap. Het logo van *Jacobin* is een geabstraheerd portret van Toussaint L'Ouverture. Nieuwsgierig geworden naar het tijdschrift, spreek ik de Nederlandse hoofdredacteur. Ik vraag haar waar *Jacobin* voor staat en wat ze als redactie willen bereiken. Hannah van Binsbergen: 'We zijn een politiek blad met een linkse visie. We willen als redactie geen politieke macht verwerven, maar het verzet tegen het kapitalisme perspectieven bieden. Het doel van het socialisme van *Jacobin* is dat de productiemiddelen in handen komen van de mensen die produceren, zodat ze zelf kunnen beslissen of, wat en hoe ze produceren'. Volgens van Binsbergen wordt er geen strikte ideologische lijn uitgezet, maar fungeert het blad juist als een platform voor discussie. *Jacobin* is een plek waar allerlei linkse geluiden naast elkaar kunnen bestaan, maar het gaat de 'linkse' terreur van Stalin of Mao niet verdedigen.

Van Binsbergen vertelt dat de redactie bestaat uit mensen als Merijn Oudenampsen, die bijna allemaal aan het promoveren zijn of al in het bezit zijn van een doctortitel en werken voor universiteiten in Nederland, België en het Verenigd Koninkrijk. Van Binsbergen studeerde zelf filosofie en is dichter. Ik

vraag Hannah of hun redactie zich verwant voelt met de enige politieke partij die socialisme in haar naam opgenomen heeft namelijk de sp. Van Binsbergen: 'Socialisme is ouder dan de sp en we vinden deze partij vooral socialistisch in naam. Er is van een echt socialistische stroming geen sprake in Nederland'.

Bij de aankondiging van *Jacobin Nederland* dacht ik even dat er een blad werd opgericht dat *Tijd&Taak* overbodig zou maken. Tussen beide bladen bestaan overeenkomsten. De redactie koos voor dit nummer van *Tijd&Taak* een interview met Thijs Lijster en nodigde Harriet Bergman

die nodig is om het kapitalisme te bekritisieren en te strijden voor echte democratie, waarin gemeenschappelijke besluitvorming in alle lagen van de maatschappij is doorgedrongen. Van Binsbergen zegt over het doel van haar tijdschrift: 'Eigenlijk hopen we dat men onze stukken leest, ze dan neerlegt en gaat handelen.' *Jacobin* is daardoor een veel activistischer tijdschrift dan *Tijd&Taak*. Mijn doel is een sterk verhaal te maken voor iedereen die zich bezighoudt met het linkse gedachtegoed. Daarom denk ik dat we als tijdschriften goede maatjes kunnen worden in onze strijd voor een betere wereld.

JACOBIN NEDERLAND

uit om een artikel te schrijven. Zij blijken beiden betrokken bij *Jacobin*. In de Amerikaanse uitgave van *Jacobin* schreef van Binsbergen zelf een uitvoerig artikel over dichteres, schrijfster en socialistisch politica Henriette Roland Holst. Behalve een van de belangrijkste intellectuelen van links in de eerste helft van de vorige eeuw, was Roland Holst de belangrijkste donateur van de voorloper van de Banningvereniging. Het gedicht op de achterkant is deze keer van haar.

Als redactielid van *Tijd&Taak* wil ik een tijdschrift maken waarbij het socialistische gedachtegoed de basis biedt

Hannah van Binsbergen
Foto: Sanja Marusic

DE VERDEDIGER VAN DE TIJD

HUMPTY \ DUMPTY.
EEN DUBBELTENTON-
STELLING VAN CYPRIEN
GAILLARD.

PARIJS, 19 OKTOBER 2022 –
8 JANUARI 2023

Maar zelden bezoek je een tentoonstelling waarbij je van het eerste tot het laatste werk in complete vervoering raakt. Het gebeurde me op de laatste dag van een monumentale show van de Franse conceptuele kunstenaar Cyprien Gaillard (Parijs, 1980). In zijn kunst staat het vervliegen van de tijd en het steeds maar restaureren en vasthouden van wat redeloos verloren gaat centraal. In deze dubbeltentoonstelling in het *Palais de Tokio* en de kunstruimte *Lafayette Anticipations*, verderop in de stad, laat Gaillard in een tweeluik zien hoe weerbarstig dat verstrijken van de tijd eigenlijk is en hoe het leven zelfs niet door kunst kan worden wakker gekust.

✂ Door Tim Zeedijk

Een wonderlijk kijkglas ter grootte van een patrijspoort in een verder volledig zwarte wand. Elegant uitgelicht, zodat je er direct naartoe getrokken wordt. En pas als je heel dichtbij staat, met je neus op het raam, ontdek je een geheim. Een Nautiluschelp, het huis van een levend fossiel van miljoenen jaren oud, gemonteerd op een dubbele spiegel, waardoor de vorm zich eindeloos herhaalt. Alleen die poëzie is al genoeg om met een zucht vast te stellen dat de kunstenaar de tijd heeft weten stil te zetten. Maar er is een toegift: de binnenkant van

de schelp is gegraveerd. We zien een bakstenen muur, in scherpe zwarte lijnen op het paarlemoeren gekromde huis. Een wonderlijke figuur in middeleeuwse kledij, beukt met zijn kop tegen de stenen, terwijl hij tevergeefs probeert zijn mes in het metselwerk te steken. Eén been met kous en schoen, het andere bloot...

Grip krijgen op het vervliegen van de tijd is voor kunstenaars door de eeuwen heen een obsessief thema. Petrificatie, het verstenen van het leven, is niet alleen een geologisch verschijnsel, maar in bredere zin van het woord ook onze eigen, vaak zinloze poging om met verf en doek, in steen, of tegenwoordig in video, het leven zo vast te leggen dat het zich eindeloos kan herhalen. Stilleven zijn nu precies dat: stilstaand levende have en goed. In Parijs was er deze winter in het Louvre een omvangrijke tentoonstelling te

zien over de *nature morte*, onder de heel toepasselijke titel *Les Choses* (de dingen), waarbij het onderwerp van de prehistorie tot het heden aan de orde werd gesteld. Allesomvattend en zeer Frans werd de bezoeker daar getrakteerd op een carrousel van 170 werken, die allemaal op hun eigen manier proberen precies dat te doen wat onmogelijk is. De tijd stil te zetten. Ondertussen stonden wij ook stil, want het was zo druk in de liefdeloos vormgegeven smalle gangpaden, dat we amper iets konden zien.

Gaillard gaat een stap verder. Zijn stilleven verbeelden niet datgene wat zal verwelken, verrotten, vergaan. Of, als je het milder samenvat, ze proberen niet met veel liefde de natuur en de spullen vast te leggen om te laten zien wat er zo mooi is aan de wereld om ons heen. Gaillard is geen documentalist, maar een tijdreiziger.

*Cyprien Gaillard, Nautilus, gegraveerd met een scene uit
Nederlandse spreekwoorden van Pieter Bruegel de Oude.
Foto: T. Zeedijk*

Cyprien Gaillard, Nautilus, gegraveerd met een scene uit Nederlandse spreekwoorden van Pieter Bruegel de Oude.

Foto: T. Zeedijk

In de eerste zaal van het *Palais de Tokio* staan grote marmeren platen tegen de witte muren. Decoratief, zo lijkt het, en de aandacht gaat eerst uit naar een vreemd, zachtgrijs logo op het marmer, van een vervlochten 'N' en een 'J', die staan voor de New Jersey Transit, een vervoersmaatschappij in New York.

Hun oude treinstellen worden in de Atlantische oceaan gedumpt om daar een groot kunstmatig rif te vormen. Een win-winsituatie, want de kosten voor recyclage zijn daardoor beperkt en de natuur, geloof het of niet, vaart er wel bij. In enkele jaren zijn de treinstellen onder water bedekt met wier en slakken

en ontstaat er een paradijs voor het zeeleven. Gaillard toont video-beelden van de treinstellen onder water, en van het dumpen van die metro's, een adembenemend schouwspel waarin een hijskraan op een schip, met een enorme grijp-arm hele treinstellen oppakt en in zee afzinkt. Het lijken filmbeelden

van verval en vervuiling, het dumpen van al dat staal en aluminium. Maar dat zit dus anders. Het leven is hier cyclisch, onder water ontstaat een nieuw biotoop. En die marmeren platen? Marmer wordt overal ter wereld als wanddecoratie aangebracht in de metrostations, waar vele honderden miljoenen reizigers van huis naar werk en terug reizen. Het toverachtig oppervlak van het glanzende afzettingsgesteente bestaat uit sierlijke witte en zandkleurige vlammen. En daartussen vind je af en toe fossielen van schelpdieren, verre voorouders van de nautilus. Ook dat filmde de kunstenaar – niet in New York maar in metrostations van het voormalige Oostblok. Door Oost en West zo te verbinden relateert hij tegenstellingen en wordt zijn kunst allesomvattend en van wereldbelang. Zijn camera zoomt in op zo'n bevroren diertje in de chique muur van een station, glanzend en bewegingsloos, terwijl de metrostellen voorbijflitsen en de mensenmassa gedachteloos in- en uitstapt.

Op dat moment wordt het leven volledig stilgezet. Op het spitsuur van deze wereldstad is er met behulp van de scherpe blik van de kunstenaar een verbinding gemaakt tussen een miljoenen jaren geleden gestorven dier en de toekomstige fossielen van de slakken die straks zullen leven op het kunstmatige rif van oude metro's voor de kust van New York. De tijd staat stil en wordt tegelijkertijd maximaal gecompriëerd. We kunnen samen met Cyprien Gaillard een tijdreis maken van een oeroude, voormenselijke wereld, naar de wereld die er zal zijn nadat wijzelf zijn uitgestorven en er niemand meer bestaat om dat vast te stellen.

Dat het stilzetten en weer laten bewegen van de tijd ook op een speelse manier Gaillards fascinatie

heeft, wordt duidelijk in de tegenhanger van de tentoonstelling, in *Lafayette Anticipations*. Daar presenteert hij het gerenoveerde uurwerk *De verdediger van de Tijd*.

Een vier meter hoog beeld van brons en verguldsel hangt, of eigenlijk zweeft, in de futuristische architectuur van de galerie in Le Marais, verscholen achter een statige gevel in een chique Parijse straat. Eigenlijk hoort het werk hier niet thuis – de eerste maker van het beeld heet Jacques Monestier (Puy-en-Velay, 1939) en bedacht het voor aan een gevel in de Rue Bernard de Clairvaux, een straat in een nieuwbouwwijk uit de jaren 70 in het centrum van Parijs. *De verdediger van de Tijd* bestaat uit een groot abstract vormgegeven rotsblok, waarop een klok, in de vorm van een globe, wordt bedreigd door een draak, een haan en een kreeft. Het is een automaat: de beelden bewegen – vrij housterig – en voeren een toneelstukje voor ons op dat in eerste instantie op de lachspieren werkt. De dappere ridder, een ledenpop met schild en zwaard, slaat de aanvallen van de dieren af en beschermd zo het uurwerk. Hij is de verdediger van de tijd, onder het gebulder van de aarde, golven en wind, afgespeeld op een bandrecorder. Een grappig speelautomaat, vermaak voor de passanten in de wijk Quartier de l'Horloge (hoe toepasselijk) in het 3de arrondissement, ingehuldigd in 1979 door de toenmalig burgemeester van Parijs, Jacques Chirac. In 1995 was het beeld aan restauratie toe en werd de bandrecorder vervangen door een cd-speler, werden de mechanismen gesmeerd en de boel opgekalfaterd. Maar enkele jaren later was het gedaan met de klok en stond de tijd stil. Gaillard filmde het verwaarloosde beeld, dat al bijna twintig jaar de tijd niet meer sloeg: duiven op het hoofd van de ridder, de draak onder de vogelpoep, een droevig beeld van

verwaarlozing en verval. Niemand die het iets kon schelen dat de tijd het niet meer deed. Gaillard adopteerde het werk, regelde de restauratie en gebruikt de klok nu in zijn tentoonstelling over het verstrijken van tijd. Na afloop wordt het kunstwerk teruggeplaatst aan de gevel waar het oorspronkelijk voor was bedoeld en weten de mensen weer hoe laat het is.

Een speelse wijze van het restaureren van de tijd? Gaillard is geraffineerd en meestal niet licht op de hand. Het uurwerk loopt niet vooruit maar achteruit, en onder het beeld, ingelaten in de vloer als een hypermoderne grafsteen, speelt een beeldscherm een diashow af met portretfoto's van Gaël Foucher, een vriend van Gaillard die vorig jaar verongelukte. Dat olijke automaat, *De Verdediger van de Tijd* verandert zo in een wanhoopspoging van de kunstenaar om een verloren vriend terug te halen. Het is allemaal zinloos en Gaillard weet het.

De man die met zijn kop tegen de muur beukt in de nautiluschelp is een beeldcitaat uit het beroemdste werk van Pieter Breughel de Oude, met de titel *Nederlandse Spreekwoorden*, uit 1559. Het toont uitgebeelde spreekwoorden in een groot, Vlaams boerenlandschap. 'Met het hoofd tegen de muur lopen' is een uitdrukking die wil zeggen: het onmogelijke proberen te bereiken. En de man heeft 'aan de ene voet een schoen, de andere blootvoets'. Dat betekent: evenwicht is het voornaamst. Cyprien Gaillard weet het maar al te goed.

*Humpty Dumpty sat on a wall.
Humpty Dumpty had a great fall.
All the king's horses and all the king's men
Couldn't put Humpty together again.*

Tim Zeedijk is kunsthistoricus en werkt bij het Allard Pierson in Amsterdam

JEUGDZORG: EEN ZORGENKIND

Wat is er toch aan de hand met de jeugdzorg en hoe komen we uit de problemen? Ik sprak met Tom van Yperen en Theo Roes. Tom van Yperen is orthopedagoog en expert kwaliteit jeugdinstel bij het Nederlands jeugdinstituut (Nji). Roes is bestuurslid van het zorgnetwerk van de PvdA en opsteller van een nota over de jeugdzorg voor volksvertegenwoordigers in kamer en gemeenteraden.

Door Dirk Achterbergh

De jeugdzorg is er om jongeren hulp te bieden en te beschermen, maar is zelf een zorgenkind geworden. In de pers duiken verhalen op over wachtlijsten en misstanden. De Inspectie concludeert in 2022 dat kwetsbare jongeren in hun ontwikkeling worden bedreigd, omdat hulp te laat komt of zelfs ontbreekt. En in een kamerbrief van afgelopen mei stelt de regering dat kinderen met de meest ernstige en ingewikkelde problematiek het minst geholpen lijken te worden. Kijken we naar het beroep dat op deze hulp wordt gedaan, dan zien we de laatste decennia een gestage groei: kreeg in 2000 nog 1 op de 27 jongeren (0-18 jaar) jeugdzorg, in 2015 was 1 op de 10 en in 2021 1 op de 8.

Tegelijkertijd was er voortdurend ontevredenheid over het functioneren van de jeugdzorg. In 1994 stelde de toenmalige Taskforce grote gebreken vast in de opzet van de jeugdzorg: “het is een stelsel waarvan je kan zeggen: dat bedenk je niet.” Sindsdien is er sprake van een onafgebroken stroom van rapporten, commissies, projectgroepen en beleidskaders. Dit resulteerde in 2005 in de wet op de Jeugdzorg en in 2015 in de Jeugdwet onder Rutte 2. In deze laatste wet werden de gemeenten verantwoordelijk voor zowel de lichte zorg

(bijvoorbeeld opvoedadvies) als de zware zorg (bijvoorbeeld jeugdpsychiatrie en ondertoezichtstelling).

Omdat de gemeenten ook al verantwoordelijk waren voor het preventief jeugd beleid, de jeugd gezondheidszorg en de welzijnsvoorzieningen, dacht men dat regie en financiering door één overheid zou leiden tot maatwerk: de verstrekte zorg zou zo niet meer dan nodig en niet minder dan noodzakelijk zijn. De gedachte was, dat het gebruik van professionele jeugdzorg uit de hand was gelopen; het opvoeden en gezond laten opgroeien is een taak van ons allemaal. Een beweging van zorg naar welzijn en van professionals naar burgers moest worden ingezet en gemeenten zouden daarin de regie moeten nemen. Er werd in 2015 zelfs bij voorbaat een bezuiniging ingeboekt, overtuigd als men was dat er kosten zouden worden bespaard. Inmiddels kost de jeugdzorg 5,6 miljard, terwijl dat in 2015 3,6 miljard was. Anno 2023 is er van dit optimisme weinig meer over.

Tom van Yperen: “Eigenlijk is er al veertig jaar sprake van eenzelfde soort discussie en dezelfde beleidsvoornemens. Bestuurders en deskundigen zijn het al heel lang eens: zorg voor een goed opvoedklimaat in de directe omgeving van kinderen, in gezinnen, op scholen, op de opvang en in buurten. En investeer in preventie en eerstelijnszorg. Het beroep op gespecialiseerde zorg kan dan worden beperkt.”

Als men het al zo lang eens is, waarom lukt het dan niet om uit de sores te komen?

Tom van Yperen: “Met de oplossingsrichting van beleidsmakers is niks mis, ook de gedachte achter de Jeugdwet uit 2015 deugt. Maar het loopt steeds fout bij de uitvoering

“Maar met een hoger hek alleen, zorg je er niet voor dat de problemen die blijkbaar vóór dat hek liggen, nu ineens vanzelf verdwijnen.”

van de plannen. Er is in de praktijk steeds onevenredig veel aandacht voor de jeugdzorg, te weinig voor het pedagogisch klimaat en preventie in het dagelijks leven, voor alles wat aan de gespecialiseerde en complexe zorg voorafgaat. In de laatste kamerbrief zegt de staatssecretaris de drempel te willen verhogen om zo de toeloop te beperken. Maar met een hoger hek alleen, zorg je er niet voor dat de problemen die blijkbaar vóór dat hek liggen, nu ineens vanzelf verdwijnen.”

Investeren dus in de sociale basis en het pedagogisch klimaat, in preventie en sterke eerstelijnszorg, wat bedoel je daar precies mee?

“Tom van Yperen: “Versterk het pedagogisch klimaat in de directe omgeving van kinderen. Is een kind gewoon ondeugend of is er een gedragsstoornis. Hoe ga je om met angsten en druk gedrag? Hoe beter ouders, en bijvoorbeeld medewerkers op de opvang of leraren voor de klas, hiermee om kunnen gaan, hoe minder verwijzingen. Bij dit klimaat horen ook voorzieningen: bibliotheken, sport- en spelfaciliteiten, buurthuizen. Die maken allemaal deel uit in het opvoeden van de jeugd. Zorg ervoor dat ouders op een laagdrempelige manier geholpen worden bij het opvoeden: geef cursussen, breng ouders met elkaar in contact, maak bijvoorbeeld de sociale media of middelengebruik

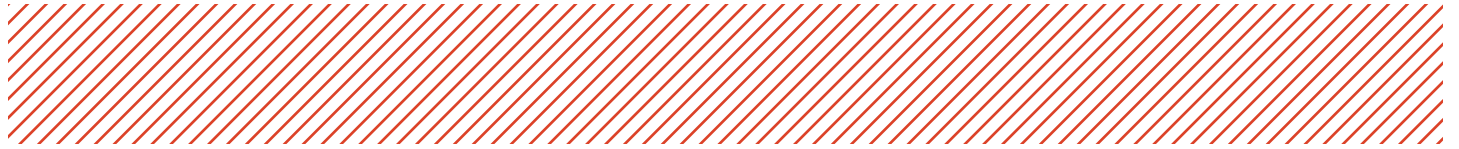

Foto: Pixabay

door jongeren onderwerp van gesprek. En zorg ervoor dat er sterke lokale teams zijn die veruit de meeste opgroe- en opvoedvragen kunnen beantwoorden. Zorg er ook voor dat die teams in nauwe verbinding staan met scholen, de kinderopvang, buurthuizen en sportverenigingen, zodat medewerkers kunnen helpen bij opvoedvragen. Tot slot, als dit allemaal niet helpt, is er een laatste stap: jeugdzorg. Die kan ook nog een verbeter slag maken. Er is veel kennis over welke interventies een blijvend defect hebben, die kennis kan nog veel beter worden toegepast.

Het zijn vier onlosmakelijk met elkaar verbonden ingrediënten, een viertrapsraket: een sociale basis, aandacht voor preventie, een sterke eerste lijn en gespecialiseerde zorg die blijvend effectief is. Je moet de raket wel in zijn geheel afschieten, de vier onderdelen zijn afhankelijk van elkaar.”

Theo Roes: “Een mooi voorbeeld is een speeltuin bij mij in de buurt. Die wordt gerund door vrijwilligers, die op hun beurt ondersteund worden door een welzijnswerker. Er is altijd toezicht in die speeltuin, er wordt door buurtgenoten een

activiteitenprogramma opgesteld. Ouders komen ‘s avonds bij elkaar om hierover te praten, maar hieraan gekoppeld is er ook het gesprek over toezicht en normen in de speeltuin. Zo ontstaat een sociale structuur en onderling contact, waardoor opvoeding niet meer enkel en alleen op de ouders neerkomt, maar wordt verzorgd door een bredere kring.”

Tom van Yperen: “Dit raakt aan de kwestie van individualisering. Het lijkt erop dat opvoeden een taak is, waar ouders alleen voor staan. Dat is een illusie, zij kunnen het niet in

hun eentje, maar omgekeerd kunnen professionals en hun instituties dat ook niet. Opvoeden is een taak van ons allemaal, je zou kunnen zeggen, een publiek belang. Noch de neiging van sommige ouders om opvoedvraagstukken richting instituties te schuiven, noch de omgekeerde weg om opvoeding volledig op het bord van zelfredzame geachte ouders te deponeren, is verstandig. Het is veel vruchtbaarder om de vraag te stellen wat ouders nodig hebben om hun kinderen goed op te kunnen voeden. Sociale verbanden zijn zwakker geworden, terwijl er nieuwe voetangels en klemmen op het 'opvoedpad' zijn gekomen: internet en sociale media zijn daar een voorbeeld van. Daar ligt ook een verantwoordelijkheid van internetbedrijven en de overheid. Helpen zij kinderen en jongeren voldoende om veilig en verstandig gebruik te maken van internet en sociale media? Hoe kunnen zij samen met ouders een gezonde digitale omgeving creëren?"

Theo Roes: "Die individualisering is wel typisch iets van deze tijd. Opvoeden lijkt wel een soort specialisme geworden. Vroeger werden opvoedingsvraagstukken weinig geproblematiseerd: kinderen moesten gewoon gehoorzamen. Tegenwoordig zijn ouders, en zeker de hoger opgeleiden onder hen, heel bewust met dit soort vraagstukken bezig. Veel meer dan voorheen wordt hierbij de hulp van professionals ingeroepen. Daar komt nog bij dat sociale verbanden zwakker zijn geworden, waardoor steun uit de directe omgeving minder gemakkelijk tot stand komt. Hebben ouders nog wel voldoende zelfvertrouwen? Paradoxaal genoeg zijn het vooral hoger opgeleide ouders die de weg weten te vinden naar jeugdzorg en dan vooral naar academisch gevormde behandelaars, die

“Opvoeding is geïndividualiseerd, het is jouw succes of jouw falen.”

eventuele barrières in de ontwikkeling moeten wegnemen. Zij zorgen voor de groeicijfers.

Men zegt wel eens: *‘It takes a village to raise a child.’* Dat zijn we een beetje kwijtgeraakt. Zo zijn we bijvoorbeeld erg terughoudend geworden iets op te merken over het gedrag van andermans kinderen. Dat wordt al snel opgevat als een aanval op de pedagogische vaardigheden, terwijl de observaties vanuit de omgeving je als ouder ook tot steun kunnen zijn. Opvoeding is geïndividualiseerd, het is jouw succes of jouw falen. Collectief toezicht of begeleiding is er te weinig. Als er iets collectiefs in de buurt wordt georganiseerd, is het vooral op het gebied van criminaliteitsbestrijding. Voor de rest zijn mensen bezig met hun eigen sores en hun eigen oplossingen.”

Beiden benadrukken jullie dat opvoeden en individuele ontwikkeling alleen kan slagen als het sociaal verband rondom ouders en kinderen stevig genoeg is. Toch zit deze visie niet in de hoofden en harten van al diegenen die, bewust of onbewust, opvoeden als een individuele opgave opvatten. Even kort door de bocht: hoe kom je van individu naar gemeenschap?

Tom van Yperen: “Bij het NJI zeggen we dat er een brede consensus nodig is over wat goed opvoeden en opgroeien eigenlijk inhoudt. Hoe willen burgers, professionals en bestuurders dat onze kinderen opgroeien? Dat omvat zoveel meer dan wetgeving, beleidskaders en budgetten. Dat gesprek, die gezamenlijke zoektocht

Theo Roes

komt onvoldoende op gang. Het zou een maatschappelijke kwestie moeten zijn, maar nu blijft het te veel een bestuurlijk probleem. Zo'n consensus raakt ook aan normatieve aspecten: wat vinden we normaal? Er komen in de loop van het kindereven periodes voor waarin opvoeden bepaald geen pretje is, waarin kinderen over grenzen heen gaan. Ouders zijn soms ten einde raad. Dit zijn problemen die overigens

“Nu zullen er altijd verschillen van mening zijn over wat een goede opvoeding is. Dat heeft ook te maken met verschillen in levensbeschouwing. Dat is helemaal niet erg, als je maar het gesprek met elkaar voert”

Tom van Yperen | Foto: het NJI

meestal overwonnen worden, maar via media wordt ons het beeld van eindeloos genieten en alles uit jezelf halen voorgehouden, alsof dat de norm is. Staat die niet in schril contrast met het dagelijks leven? Moeten er dan diagnoses worden geplakt als ADHD, angststoornis, depressie om te verklaren dat de norm niet gehaald wordt of moeten we stoppen met zulke hoge normen te stellen en aanvaarden dat opgroeien een hobbelig pad is waarop vallen en opstaan eerder regel is dan uitzondering?

Nu zullen er altijd verschillen van mening zijn over wat een goede opvoeding is. Dat heeft ook te maken met verschillen in levensbeschouwing. Dat is helemaal niet erg, als je maar het gesprek met elkaar voert en op zoek gaat naar de overeenkomsten. Zo'n debat kan er ook toe leiden dat je erachter komt wat er ontbreekt en wat nodig is om tot een goede opvoeding te komen. Ik denk dan aan meer onderlinge steun, voldoende toegankelijke sportfaciliteiten, veiligheid op straat en gegarandeerde

bestaanszekerheid. Dat schept dan vervolgens wel verplichtingen om dat te realiseren."

Theo Roes: "Ook verwachtingen over en weer zouden in zo'n nationaal debat aan de orde moeten komen. Wat verwachten we van de overheid, van professionele zorg en ondersteuning, en omgekeerd, wat verwacht de overheid van haar burgers? En wat verwachten burgers van elkaar? Op basis van de uitkomsten van zo'n debat moet dan een breed gedragen beleid worden ontwikkeld, op basis waarvan eenieder weet wat hem of haar te doen staat en waar je op kan rekenen. Het gaat niet alleen om moraal, wat goed is om te doen, maar ook over voldoende voorzieningen en de toegankelijkheid daarvan. Je zou het een sociaal contract kunnen noemen."

Als jullie het voor het zeggen hadden, hoe zou het komende regeerakkoord over jeugdzorg er dan uitzien?

Theo Roes: "Op de eerste plaats niet a priori bezuinigen zoals in 2015,

niet de verwachte opbrengst nu alvast inboeken. Het kost gemeenten tijd en ruimte om de achterliggende gedachten in de Jeugdwet te realiseren, uiteraard samen met burgers en professionals. Tegelijk krimpen en hervormen gaat niet. Ik zou vol inzetten op intensieve samenwerking tussen scholen, kinderopvang, jeugdwerk en jeugdzorg. Ik zou ook willen komen tot een heroriëntatie van het jeugdwelzijnswerk. Nu is het te veel een zaak van individuele hulpverlening. Het welzijnswerk zou weer terug moeten naar haar kern: het in contact brengen van het individu met de samenleving. De jeugdwerker zou de informele processen in de samenleving op gang moeten houden en faciliteren. Zoals mijn speeltuin: burgers helpen elkaar, ondersteund door een professioneel jeugdwerker, zodat die speeltuin iets is waar ouders altijd op kunnen rekenen."

Tom van Yperen: "Ik zou wat meer optimisme én realisme in zo'n akkoord willen. Het Verwey Jonker Instituut concludeerde, dat in vijf gemeenten waar de zaak echt integraal werd aangepakt de beoogde verandering een belangrijke stap dichterbij werd gebracht. Opvoedvragen konden beter worden genormaliseerd en gedemedicaliseerd door lokale samenwerking van welzijnsvoorzieningen, onderwijs en eerstelijns jeugdhulp. Bovendien, niet onbelangrijk, de jeugdhulp inclusief de gespecialiseerde, is daar budgettair beheersbaar gebleken. Het kost veel inspanning en tijd en het is een leerproces met vallen en opstaan. Maar het kan dus wel!"

De Banningvereniging wil met leden en belangstellenden verder nadenken over de problemen in de jeugdzorg. Vooral de levensbeschouwelijke en morele aspecten kunnen dan worden bediscussieerd en uitgediept.

EGBERT DE VRIES MOGEN WE DAN OOK WAT AANDACHT GEVEN AAN ISLAMOFOBIE?

Egbert de Vries is voorzitter van de Steunstichting Banning Vereniging.

Het is de woensdag na Kerst als bij ons in de kerk twee jonge mannen in het huwelijk treden. De ene was in ons land komen aanwaaien uit het katholieke Polen, de andere uit het Orthodoxe Oekraïne. Oorlog en onbegrip voor hun seksuele geaardheid had hen naar Nederland gebracht en ze hadden elkaar hier leren kennen. Ze waren heel erg blij dat ze hier ook voor de kerk konden trouwen en brachten vrienden en een enkel familielid mee. De voorganger had gevraagd of ik mee wilde zingen in het koortje en dat deed ik graag – zo iets herinnert je toch ook weer aan je eigen huwelijk. Onze voorganger heeft ook een parttime aanstelling bij de centrale kerk voor het pastoraat aan mensen met een LHBTIQ+ achtergrond. Deze positie is recent ingesteld, omdat er veel behoefte aan bleek te zijn. Dat betreft dan soms ook christenen die in hun eigen kerk op weinig steun kunnen rekenen, zoals de pasgetrouwde Mikhaïl en Artem. Er zijn nu eenmaal grote verschillen tussen kerkelijke gemeenschappen. Waar in sommige kerken de inzegening van een relatie van paren met het gelijke geslacht eerder gebeurde dan de openstelling van het burgerlijk huwelijk (remonstrantse broederschap in 1986), zijn er ook kerkgemeenschappen die ook vandaag nog aan gebedsgenezing voor homo's en lesbo's doen.

In diezelfde periode probeerde de burgemeester van Amsterdam haar dialoog met de moskeeorganisaties een stap verder te brengen door met hen te spreken over een verklaring tegen het geweld tegen homo's. Dit idee was met de beste bedoelingen ontstaan. Een jaar daarvoor, toen ik in het college van B&W zat, werden wij opgeschrikt

door een brand in een jongerenflat die was veroorzaakt door het verbranden van een regenboogvlag. Het vermoeden is, dat deze was aangestoken door een jongere met een moslimachtergrond die grote problemen had met flatgenoten met een LHBTIQ+ achtergrond die daar met vlaggen uiting aan gaven. De flat moest door de brand worden ontruimd en de jongeren werden tijdelijk opgevangen in een moskeegebouw in de buurt. De burgemeester sprak uiteraard met vele betrokkenen in die tijd, zowel de slachtoffers als buurtgenoten en dankte de moskeeorganisatie. Vandaaruit ontstond bij haar het idee om deze gezamenlijke verklaring tegen anti-homogeweld te gaan maken. Dat zou dan aan moskeeorganisaties de mogelijkheid geven zich positief te uiten met de tekst 'uiteraard zijn wij tegen geweld tegen iedereen dus ook tegen mensen met een LHBTIQ+ achtergrond'. In de B&W-vergadering waarschuwde ik haar voor de tegenwerking die ze kon verwachten: moskeeorganisaties zouden zich in een hoekje gezet voelen als deze verklaring alleen van hen zou moeten komen. De burgemeester probeerde dit te verbreden naar alle religieuze gemeenschappen, maar voordat ze daarin slaagde, traden de moskeeorganisaties naar voren en zegden het overleg op. Immers, zo stelden zij, er is homofobie, maar er is ook veel islamofobie en waarom hoor je daar nooit eens iemand over?

Eerder in december had ik dat argument ook al eens gehoord. Op mijn werk voor de middelbare scholen bespraken we in het schoolleidersoverleg de recent gehouden Paarse Vrijdag. Voor wie het niet kent: op deze vrijdag is er aandacht voor de LHBTIQ+ leerlingen en dragen

alle leerlingen en docenten kleding in het paars uit sympathie en solidariteit met de LHBTIQ+ leerlingen. Sommige schoolleiders gaven aan dat dit op hun school moeilijk gaat, omdat veel leerlingen met een moslimachtergrond zich onttrekken of er moeite mee hebben. In onze ledenbijeenkomst van het PvdA roze netwerk over een veilige schoolomgeving kwam hetzelfde aan de orde. In sommige scholen is de Paarse Vrijdag een groot feest, op andere scholen is het soms echt op eieren lopen. Er komt regelmatig de vraag op waarom er ook geen aandacht is voor islamofobie, zo vertelde een schoolleider.

Ik merkte aan mezelf dat ik mij ergerde aan dit argument. Er zijn 364 dagen van het jaar dat je het onderwerp islamofobie kunt aansnijden, en dan hoor je er niet over, en uitgerekend op Paarse Vrijdag moeten we het over islamofobie hebben. Alsof islamofobie en homofoobie elkaars tegenstelling zijn. Het is dezelfde weerzin die ik voelde als Geert Wilders weer eens de rechten van homo's erbij haalde als argument om zelf islamofobie ten toon te spreiden. Ik pas er een beetje voor om door dhr. Wilders en anderen misbruikt te worden voor verwerpelijke politieke standpunten.

Maar toen realiseerde ik mij dat het argument wel klopt. Want: wanneer gaan we het eens hebben over islamofobie? Is daar ook een dag voor? Of laten we dat over aan de moslim-gemeenschap zelf en hoeven anderen daar geen aandacht aan te geven? Het is nu niet zo dat er geen islamofobie is... maar inderdaad, niet-moslims hoor je er weinig over. Kortom, werk aan de winkel. Opstaan tegen verwerpelijke standpunten als die van Wilders is makkelijk, maar er zijn veel meer en subtiele vormen van islamofobie, soms ook in de eigen kring. Laten we ook hier het gesprek scherp, open en eerlijk over aangaan.

COLOFON

Redactie: Dirk Achterbergh, Twan van Lieshout, Joke van der Neut, Evelien Polter en Lianne Schuurin.

Aan dit nummer werkten mee: Harriët Bergman, Koen Holtzapffel, Bert Polman (correctie), Egbert de Vries, Naomi Woltring, Tim Zeedijk

Vormgeving: Rosa Stigter

Oplage: 500

ISSN: 23520-7870

Over Tijd & Taak: *Tijd & Taak* wordt sinds 1932 uitgegeven door de Banning Vereniging en haar voorlopers Zingeving.net en de Arbeiders Gemeenschap (AG) der Woodbrookers. Het blad is de opvolger van *De Blijde Wereld*, dat van 1902 tot 1932 verscheen. De woorden uit psalm 24 "Aan God behoort de aarde en haar volheid" sierden als motto jarenlang het omslag van *Tijd & Taak*.

Deadline: De deadline voor het volgende nummer is 12 mei 2023.

Abonnement: Een jaarabonnement op *Tijd & Taak* kost € 15,-. Leden en donateurs van de Banning Vereniging ontvangen het blad kosteloos.

Over de Banning Vereniging: De Banning Vereniging organiseert activiteiten op het snijvlak van levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie. De Banning Vereniging organiseert bijeenkomsten voor het Netwerk PvdA en levensovertuiging, de jaarlijkse Banningleergang, de halfjaarlijkse Banning Conferenties en de tweejaarlijkse Banningprijs en Banninglezing.

Banning Vereniging
voor levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie
Postbus 10567, 1001 EN Amsterdam
Rekeningnummer: NL87 TRIO 0198 5100 39

info@banningvereniging.nl
www.banningvereniging.nl

LEVENSOVERTUIGING
BANNING VERENIGING RELIGIE
SOCIAALDEMOCRATIE

Henriette Roland Holst (1869-1952), dichteres en socialistisch politica, behoort tot de meest vereerde vrouwen van de Nederlandse geschiedenis. Zij was een onvermoeibare stuwende kracht achter de socialistische beweging. Ze hield toespraken (o.a. op een bijeenkomst van de AG der Woodbrookers) en schreef artikelen en gedichten. De versregel 'De zachte krachten zullen zeker winnen' is een gevleugelde uitspraak geworden. In de eigentijdse bloemlezing, De zachte krachten zullen zeker winnen (uitgeverij HetMoet), uit 2022 worden haar gedichten geflankeerd met portretten en citaten. De bundel met bijdragen van Elsbeth Etty, Huub Oosterhuis en Carin Hereijgers is samengesteld door Simon Mulder en Elte Rauch.

DE ZACHTE KRACHTEN ZULLEN ZEKER WINNEN

De zachte krachten zullen zeker winnen
 in 't eind - dit hoor ik als een innig fluistren
 in mij: zo 't zweeg zou alle licht verduistren
 alle warmte zou verstarren van binnen.

De machten die de liefde nog omkluistren
 zal zij, allengs voortschrijdend, overwinnen,
 dan kan de grote zaligheid beginnen
 die w'als onze harten aandachtig luisteren

in alle tederheden ruischen hooren
 als in kleine schelpen de groote zee.
 Liefde is de zin van 't leven der planeten,
 en mensche' en diere'. Er is niets wat kan storen
 't stijgen tot haar. Dit is het zekre weten:
 naar volmaakte Liefde stijgt alles mee